

Рајко М. РИЂАНИН

РАДОСЛАВ ВЕСНИЋ, ИЛИ АКЦЕНАТ ЈЕДНОГ ИСКУШЕЊА

Посебан акценат српској књижевности и позоришту даје личност и дело Радослава М. Веснића. Историја српске књижевности није довољно указала на вредности Веснићевог стваралаштва, што је разлог и овоме нашем указивању на извесне вредности његовог приповедачког рада у контексту његовог свеукупног дела.

Одважност и својеглавошћу карактеришу личност Радослава М. Веснића. Одважност, јер је цео живот проживео у складу са својом вољом. У ово наше време чврст карактер и јака воља делом потврђена може бити узор младима који бирају свој пут у живот. Веснић је из клупе гимназијалца одабрао пут неизвесности, али пут којим га воде звезде, а то је пут уметника. Напушта школску клупу, креће у свет као путујући глумац. Глума није одредиште његова живота, већ приповест која се не да завршити. Рано је открио у срцу зов уметности и схватио је да се уметник може бити само ако се тај живот живи. Човек чврсте воље израста у високо образованог интелектуалца. У њему се непрекидно укрштају силе свести и подсвести, зналаца и уметника. Позориште је Веснићева егзистенцијална линија, књижевност је његова душевна пољана пуна бола и наде као и сам живот ратних и поратних година. Позоришна делатност Радослава М. Веснића указује на стварање јединственог југословенског културног простора, наиме, он је директор драме Народног позоришта у Београду, Народног позоришта у Бањој Луци, Народног казалишта у Осиеку и Српског народног позоришта у Новом Саду. Веснићев пут кроз театар од глумца до управника уродио је великим плодом. Настала је Веснићева књига *Техника јовора* (РАД, Београд, 1951), која преноси искуства стручњака и науке уметницима сцене, садржи упутства за постизање врхунске форме изражавања помоћу речи. »Техника говора« није плод само ауторовог искуства, већ и научних сазнања К. С. Станиславског, Карла Хермана, Александра Белића и других.

Посебност карактера Веснићеве личности је својеглавошћу, она врста својеглавошћу како је одређује Херман Хесе у свом есеју »О својеглавошћу«, а то је стваралачка слобода и отискивање преко линије дозвољеног и могућег. Тај искорак у царство уметничке слободе највећи је у Веснићевим приповеткама. Приповетке су израз његове склоности назову непознатога, његовом луцидном проникнућу у драматику отискивања у непознато и чежње ка узвишеном засповапе још у патријархалном дому, у детињству, где је реч Патера јака као смрт. И, сину остаје да победи извесност јачу од себе да би своју личност увео у царство неоперважене љубави.

Веснић Радослав, рођен у Краљеву 1891. стасава у чиновничкој породици, у бурна времена српскога народа, кроз најтежа искушења у борби за опстанак у време Балканских ратова и Првог светског рата. Таква искушења и борба без остатка са изванредном вољом да се траје и јачи надјача дају обиље тема и мотива приповедачком раду многим српским писцима па и Веснићу. Од прве новеле засебно објављене: *Пир младости* (Солун, 1918), писац је усредсређен на историјску реалност. Конфликтну, трагично конфликтну често, ситуацију личности и народа, Веснић разрешава чином свесне жртве која оставља клицу, живу клицу у новом нараштају.

Пир младости новела је са вечном темом љубави. Овде се преплићу родитељска, узвишена и полна љубав. Док отац истрајава у својој речи патрона породице, син истрајава у љубави према девојци, будућој жени. Иза те љубави остаје клица наде, јер млади отац који нема времена да покаже родитељску љубав сем једног тренутка у коме ће он као прави син, муж, брат и отац принети себе на жртвеник пред очима најдражих, и, у пламену, над својом отацбином Србијом, узлетеће у вечност. Наиме, као авијатичар српске војске на Солунском фронту, самовољно ће стићи над планинске висове Столова, над Краљево, обориће једну челичицу типичу непријатеља, рањен, осуђен на пад, изабраће смртоносан крик, и, у судару машине с машином, у ватри с неба узлетеће на небо. То је био последњи пир његове младости, једини излаз пред очима сведока и наследника достојан бога и човека. Иза њега остаје удова, Слобода и син Србољуб да шире руке слободи и љубави која посрћући стиже из пламена, преко немих брда и незнатих хумки. Веснић бира имена својим јунацима тако да симболика коју носе стапа се с причом и израња из драме као порука и поука.

У приповеткама Веснић остварује изванредап спој приче и драме о чему нас уверавају његове књиге: *Лушаница* (1930) и *После шридесет јодина* (1931). Његов метод казивања је реалистичан. Глишићевски, а завршница драматска. Његови јунаци надрастају психолошки оквире патријархалног живота. Његови ликови пролазе бесловесним пределима кроз пакао и из пакла излазе с небеским лицем без зазора пред самим боговима. Веснићев књижевни рад у великој мери је сведочанство трагичком омеђеног времена и простора. Тематику проширује на последнице ратова, нису ратом опустошени предели, већ и душе преживелих, поред инвалида без руку, ногу и очију земљом ходају инвалиди душе, рањени изнутра, који не знају шта ће са својим животом. Веснић причу заснива на карактеру јунака, једна особина, често, узрокује законит крај живота, трагичну судбину. Приповетка *После шридесет јодина* по којој је названа цела књига објављена у издању аутора 1931. године, изразита је слика поратнога «дрвета живота». Муж се враћа са «голготе», налази жену и дете некога непознатог човека. Прашта. Али, изморен ропством убрзо умире. Реалистички детаљи теку даље, радња се драматски развија и усложњава између стварног оца детета и између мајке и сина. Своју приврженост реалности казивања истаћи ће сам Веснић у напомени књиге *После шридесет јодина*: »Ако моји критичари буду тражили у овој књизи нешто нарочито чега у животу нема, неће га наћи. Она није ни нов правац, ни нов живот. Она је стара као што је и живот стар са свима својим варијацијама...«. Ове речи јасно указују на поетику приповедача, пише из потребе да отргне забраву и пронадању истину

о своје народу, која ће зачуђујућом светлошћу обасјавати оне који тек долазе и указивати им на пут победе и узлета.

Лушалица типична је прича карактера. Садржај је реалан, судбина јунака није одређена само ратом, већ, пре свега, карактером. Његов животни пут повезује низ европских престоница, и Африку, да би стигао на одредиште судбине са кога је пошао, у Краљево. Го и празан, изгнан из живота. Он нема мира ни уз огњаште, ни у крилу љубави, ни у домовини, ни у свету. Луталачки карактер одводи га у празнину, у болест, у смрт.

Неодвојиво је везап приповедач и драматург Веснић. Његова рана приповест *Коломбина* (издање Геце Кона 1922) исповест је уметника, уметничка чежња савршенству, срећи, а срећа уметника је реч, реч која лети с уста на уста као птица с гране на грану. Веснићева тежња савршенству садржана је у птици коју му сами Бог спушта на раме, затим, у балерини, у Коломбини која осваја Град светлости, и, док пуцају рукавице отмених дама па крају трећег чина, слава дела расте. Уметник одлази.

Веснић прича као посматрач, лежерно, али детаљни које бира израз су потајне вере уметника да ће уметност препородити свет. Веснић је најјачи у изразу када своје јунаке слика као изабранике судбине: *Марусија*, *Пеја* у којој душа васкрсава и изводи тело из пакла, *Малишан*, прича у којој судбина одводи свога изабраника с тајном у таласе смрти. Изванредан драмски завршетак има прича *За крухом и срећом* у којој јунак умире с рукама пуним долара. Новац шлута над потоњеном срећом. Бројни су мотиви у приповеткама Радослава М. Веснића, та разликост има подлогу у бићу српскога народа, као у причи: *Кашејан Шиојан*. После јуначке смрти Капетана и коњ умире од туге. Ова веза са народном традицијом указује на извесне сличности Веснића с Настасијевићем. Извесну фаталност носи и приповетка *За шајном*, а посебно судбишки је одређена *Лидија*, девојка која лепотом надмашује сликарску машту пада на плочник Петрограда, судбина јој свлачи душу, остаје голо тело, јер само тако се може подиети зло. То што издржава тело душа не поима више.

Богатој биографији Радослава М. Веснића, како на пољу стваралаштва (песнику, приповедачу, романописцу, драматичару), тако, и на његовој делатности у театру, могу позавидети многи савременици и наследници у овој послу. Чврста воља извела га је као победника са српском војском из Балканских ратова, из Првог светског рата, увела га је у књижевност и у позориште. Низ је позоришних сезона забележено у хроникама, а књижевни рад изнесује свестраније сагледавање и као сведочанство времена, и као уметнички израз и акценат на једном јаком гласу српске међуратне књижевности. Наша радозналост овим читањем, свакако, није исцрпљена. Пред нама се отварају његове књиге: *У свињање*, песме, пишчево издање из 1920, затим, роман *Славољуб Зорић*, који је наградила и издала Коларчева задужбина 1930. године, као и позоришни комад у четири чина *Пуштем искушења*, пишчево издање, 1932. године.

Акцентујући приповедачки рад Радослава М. Веснића, сматрамо да нисмо заокружили преглед тога рада. Посебан и шири рад износила би сагледавања односа драматурга и приповедача, затим, сагледавање мотива и њихово богатство које смо само назначили, као и анализу појединих ликова. Ако смо указали на богатство и ширину овога ствараоца, онда смо испунили свој циљ, у шта верујемо.